

บทที่ ๕

การอ่านบทประพันธ์ประเภทกลอน

คำประพันธ์ประเภทกลอนเป็นที่นิยมอย่างแพร่หลาย โดยเฉพาะในช่วงรัตนโกสินทร์ตอนต้น บทประพันธ์ที่แต่งด้วยกลอนจึงมีหลายรูปแบบ ทั้งยังนิยมนำมาอ่านเป็นทำนองด้วยการเริ่มต้นฝึกอ่านเป็นทำนองในช่วงแรกจึงมักจะอ่านกลอน เนื่องจากมีจำนวนคำไม่น้อยเกินไป ผู้อ่านสามารถใช้กลวิธีได้หลากหลาย ยิ่งหากเป็นบทประพันธ์ที่มีสัมผัสในและแต่งคำทำยวรรคได้ถูกต้องแล้ว จะยิ่งทำให้อ่านเป็นทำนองได้ไพเราะชัดเจนขึ้น

จังหวะการอ่านกลอน

กลอนแต่ละประเภทมีจำนวนคำ ๔ - ๑๐ คำ ดังนี้

วรรคที่มี ๖ คำ แบ่งเป็น ๒ / ๒ / ๒

วรรคที่มี ๗ คำ แบ่งเป็น ๒ / ๒ / ๓, ๒ / ๓ / ๒ หรือ ๓ / ๒ / ๒

วรรคที่มี ๘ คำ แบ่งเป็น ๓ / ๒ / ๓, ๒ / ๓ / ๓ หรือ ๓ / ๓ / ๒

วรรคที่มี ๙ คำ แบ่งเป็น ๓ / ๓ / ๓

หมายเหตุ จังหวะดังกล่าวอาจปรับเปลี่ยนตามลักษณะเสียง สัมผัส และความหมายของคำ

กลอนสุภาพ

กลอนหก

แบ่งจังหวะแต่ละวรรคเป็น ๒ / ๒ / ๒ ดังนี้

๐๐ / ๐๐ / ๐๐ // ๐๐ / ๐๐ / ๐๐ //

๐๐ / ๐๐ / ๐๐ // ๐๐ / ๐๐ / ๐๐ //

ตัวอย่าง

กลอนหก / บทหนึ่ง / ฟังคิด // ประดิษฐ์ / สวรรค / จัดสรร //

วรรคหนึ่ง / ฟังจำ / สำคัญ // รำพัน / เพียงหก / คำพอ //

(ชั้นรัชชย์ อธิเกียรติ)

หมายเหตุ เครื่องหมายแทนจังหวะ ได้แก่ / แทนการลงจังหวะเสริม และ // แทนการลงจังหวะหลัก

กลอนเจ็ด

แบ่งจังหวะแต่ละวรรคเป็น ๒ / ๒ / ๓ , ๒ / ๓ / ๒ หรือ ๓ / ๒ / ๒ ดังนี้

○○/○○/○○○// ○○/○○/○○○//
○○/○○/○○○// ○○/○○/○○○//

ตัวอย่าง

กลอนเจ็ด / จำแบบ / ว่าหนึ่งบท // กำหนด / สวรรค / จักสร้างสรรค์ //
หนึ่งวรรค / เจ็ดคำ / จึงรำพัน // ครบครัน / กลอนเจ็ด / สำเร็จดี //
(ชั้นรัชชย์ อธิเกียรติ)

กลอนแปด

แบ่งจังหวะแต่ละวรรคเป็น ๓ / ๒ / ๓, ๒ / ๓ / ๓ หรือ ๓ / ๓ / ๒ หรือแบ่ง
จังหวะตามลักษณะเสียง สัมผัส และความหมายของคำ ดังนี้

○○○/○○/○○○// ○○○/○○/○○○//
○○○/○○/○○○// ○○○/○○/○○○//

ตัวอย่าง

กลอนสุภาพ / แปดคำ / ประจำบ่อน // อ่านสามตอน / ทุกวรรค / ประจักษ์แถลง //
ตอนต้นสาม / ตอนสอง / สองแสดง // ตอนสามแจ้ง / สามคำ / ครบจำนวน //
กำหนด / บทระยะ / กะสัมผัส // ให้ฟาดฟัด / ชัดความ / ตามกระสวน //
วางจังหวะ / กะทำนอง / ต้องกระบวน // จึงจะชวน / ฟังเสนาะ / เพราะจับใจ //
(ประชุมลำนำ, หลวงธรรมาภิรมณ์ (ถึก จิตรกถึก))

หมายเหตุ วรรค "กำหนดบทระยะกะสัมผัส" แบ่งจังหวะตามสัมผัสใน

กลอนเก้า

แบ่งจังหวะแต่ละวรรคเป็น ๓ / ๓ / ๓ ดังนี้

○○○/○○○/○○○// ○○○/○○○/○○○//
○○○/○○○/○○○// ○○○/○○○/○○○//

ตัวอย่าง

เขาวาเรา / เรายาโกธา / ลงโทษเขา // ในเมื่อเรา / ไม่ได้เป็น / อย่างเขาวา //
หากวาเรา / นั้นเป็นจริง / ตั้งวาจา // เมื่อเขาวา / ยาโกธาเขา / เราเป็นจริง //

(สำนวนเก่า)

กลอนสักวา

แบ่งจังหวะเหมือนกลอนแปด โดยเว้นจังหวะแรกหลังคำว่า "สักวา" ดังนี้

สักวา / ๐๐ / ๐๐๐ // ๐๐๐ / ๐๐ / ๐๐๐ //
๐๐๐ / ๐๐ / ๐๐๐ // ๐๐๐ / ๐๐ / ๐๐๐ //
๐๐๐ / ๐๐ / ๐๐๐ // ๐๐๐ / ๐๐ / ๐๐๐ //
๐๐๐ / ๐๐ / ๐๐๐ // ๐๐๐ / ๐๐ / ๐๐ เอย //

ตัวอย่าง

สักวา / ขึ้นต้น / เป็นคำแรก // บทหนึ่งแจก / จำนวน / ให้ถ้วนถี่ //
มีแปดวรรค / จักครบ / บรรจบดี // เรียกว่า / สี่คำกลอน / สอนตามตรง //
หกเจ็ดคำ / จำประจักษ์ / หนึ่งวรรคได้ // อาจแต่งไป / แปดเก้าคำ / ตามประสงค์ //
แต่วรรคจบ / จวบจวน / ควรบรรจบ // ต้องเขียนส่ง / คำสุดท้าย / ใช้ว่าเอย //

(ชั้นรัชชย์ อธิเกียรติ)

หมายเหตุ วรรค "เรียกว่าสี่คำกลอนสอนตามตรง" แบ่งจังหวะตามเนื้อความ

กลอนดอกสร้อย

แบ่งจังหวะเหมือนกลอนแปด ยกเว้น วรรคแรกแบ่งจังหวะ ๒ จังหวะ คือ
จังหวะแรกหลังคำว่า "เอย" และจังหวะสุดท้ายเมื่อสิ้นสุดวรรค ดังนี้

๐ เอย / ๐๐ // ๐๐๐ / ๐๐ / ๐๐๐
๐๐๐ / ๐๐ / ๐๐๐ // ๐๐๐ / ๐๐ / ๐๐๐ //
๐๐๐ / ๐๐ / ๐๐๐ // ๐๐๐ / ๐๐ / ๐๐๐ //
๐๐๐ / ๐๐ / ๐๐๐ // ๐๐๐ / ๐๐ / ๐๐ เอย //

ตัวอย่าง

ดอกเอ๋ย / ดอกสร้อย // บรรจงร้อย / เรียงวรรค / ตามอักษร //

บทหนึ่งนั้น / ท่านมี / สีคำกลอน // ทูทวรรคตอน / ต้องสัมผัส / จัดเร็วไว //

วรรคแรกเริ่ม / เดิมเอ๋ย / ตามบัญญัติ // วรรคอื่นจัด / หกเจ็ด / แปรคำใส่ //

จักสำเร็จ / เสร็จถ้วน / กระบวนไป // วรรคจบ / อย่าลืมใช้ / คำว่าเอ๋ย //

(*ขันธ์ชัย อธิเกียรติ*)

หมายเหตุ วรรค “วรรคจบอย่าลืมใช้คำว่าเอ๋ย” แบ่งจังหวะตามเนื้อความ

กลอนบทละคร

แบ่งจังหวะเหมือนกลอนแปด โดยพิจารณาจากเนื้อความเป็นหลัก ยกเว้นวรรคแรกของบทที่ขึ้นต้นด้วยคำว่า “เมื่อนั้น” “บัดนั้น” หรือ “มาจะกล่าวบทไป” จะมีจังหวะเดียว คือเมื่อจบวรรค

ตัวอย่าง

เมื่อนั้น // ท้าวพันธุรม / ทรงฟัง / แล้วนั่งนิ่ง //

ไทยคนนี้ / ปัญญา / กล้าจริงจริง // จะละทิ้ง / ข้าไว้ / ไม่เป็นการ //

จึงมี / พระราชบัญชา // แก่ / พญาเดโช / ยอดทหาร //

ตัวเรานี้ / มี / บุญญาธิการ // ไม่มีใคร / เปรียบปาน / แต่เดิมมา //

(*บทละครรำเรื่องพระร่วง, พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว*)

กลอนเสภา

แบ่งจังหวะเหมือนกลอนแปด โดยพิจารณาจากเนื้อความเป็นหลัก ยกเว้นวรรคแรกที่ขึ้นต้นวรรคว่า “ครานั้น” จะมีจังหวะแรกหลังคำว่า “ครานั้น”

ตัวอย่าง

อันชาติใด / ไร้คานติ / สุขสงบ // ต้องมัวรบ / ราษฎรอน / หาผ่อนไม่ //

ณ ชาตินั้น / นรชน / ไม่สนใจ // ในกิจ / ศิลปะวิไล / ละวางงาม //

แต่ชาติใด / รุ่งเรือง / เมืองสงบ // วางการรบ / อริพล / อันล้นหลาม //

ย่อมจำนง / ศิลปา / สง่างาม // เพื่ออวาม / เรื่องระยับ / ประดับประดา //

(*บทเสภาสามัคคีเสวก, พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว*)

กลอนนิราศ

แบ่งจังหวะเหมือนกลอนแปด โดยพิจารณาจากเนื้อความเป็นหลัก

ตัวอย่าง

จะมีคู่ / มิได้อยู่ / ประคองเขย //	ไอ้สังเวช / วาสนา / นิจจาเอ๋ย //
ถึงทุกขีใคร / ในโลก / ที่โศกเศร้า //	ต้องละเลย / ดวงใจ / ไว้ไกลตา //
จะพลัดพราก / จากกัน / ไม่ทันลา //	ไม่เหมือนเรา / ภูมริน / ถวิลหา //
	ใช้แต่ตา / ต่างถ้อย / สุนทรวอน //

(นิราศเมืองแกลง, สุนทรภู่)

กลอนเพลงยาว

แบ่งจังหวะเหมือนกลอนแปด โดยพิจารณาจากเนื้อความเป็นหลัก

กลอนนิทานหรือกลอนนิยาย

แบ่งจังหวะเหมือนกลอนแปด โดยพิจารณาจากเนื้อความเป็นหลัก

- หมายเหตุ - กลอนที่มีเนื้อเรื่อง เช่น กลอนบทละคร กลอนเสภา กลอนนิราศ กลอนเพลงหรือกลอนนิทาน จำนวนคำแต่ละวรรคมักไม่สม่ำเสมอ การแบ่งจังหวะมักไม่ตายตัว แต่จะเปลี่ยนไปตามความหมายของคำและบริบทในเนื้อเรื่อง
- กลอนที่ขึ้นต้นวรรคแรกว่า "อันว่า" หรือ "ไอ้ว่า" จะมีจังหวะแรก หลังคำว่า "อันว่า" หรือ "ไอ้ว่า"

ทำนองการอ่านกลอน

ทำนองกลอนที่ใช้อ่านทั่วไป มีดังนี้

๑. ทำนองโบราณ เป็นการอ่านเป็นทำนองเดียวทุกวรรค โดยจะอ่านเลื่อนไหลให้ถ้อยคำสัมผัสต่อเนื่องกันไป ไม่มีการกำหนดเสียงสูงต่ำ แต่จะมีสำเนียงสูงต่ำ หนักเบา ยาวสั้น หย่อนเสียงขึ้นลงให้เกิดความไพเราะตามเสียงวรรณยุกต์ของคำในบทกลอนนั้นๆ มักใช้อ่านกลอนบทละคร ปัจจุบันไม่นิยมอ่านทำนองนี้แล้ว

๒. ทำนองเพลงยาว หรือทำนองนักเรียน เป็นการอ่านทำนองวรรคที่ ๑ และ ๒ เป็นเสียงสูง, วรรคที่ ๓ และ ๔ ลงเสียงต่ำ จำนวนคำกลอนจะยาวเท่าใดคงให้อ่านเสียงสูงต่ำสลับกันเช่นนี้ตลอดไป

๓. ทำนองชาวบ้าน หรือทำนองอาลักษณ์ เป็นการออกเสียงคล้ายกับทำนองเพลงยาว แต่ออกเสียงวรรคที่ ๔ ลงต่ำ โดยครั้งแรกของวรรคสี่จะหลบเสียงต่ำลง แล้วโหนเสียงให้สูงขึ้นเท่าครึ่งวรรคหลังของทำนองเพลงยาว

ทำนองอื่นๆ เช่น การขับเสภา (ได้แก่ เสภาทำนองไทย เสภาทำนองลาว เสภามอญ) การเห่ การพากย์ การแหล่ เป็นต้น

บทประพันธ์สำหรับฝึกอ่านเป็นทำนอง

กลอนสุภาพ

กลอนหก	“พลันใจใคร่ครวญห่วง ยามนคนรักภักดีจร แสนกลุ้มรุมร้อนอ่อนจิต อยากจกเลิกพันจนไกล	ในทรวงทวงความถามย้อน ซุกซอนซ่อนตนหนใด ยิ่งคิดคิดตรองหมองไหม้ มิให้ภัยล้ากล้ากราย” (ลิลิตภควดี, วันเพ็ญ เช้นตระกูล)
--------	---	--

กลอนเจ็ด	“ฝันเห็นเป็นเค้าเบาแผ่วแผ่ว ลึมนึกสว่างหน้าว่าความคิด ความจริงกับฝันแปลกกันนัก แ่งเสียแ่งได้ใฝ่จินดา	นัยแนวเลื่อนเลื่อนพันเพื่อนจิต อาจผิดอาจพลาดปราศปัญญา ชอบจกคิดทิ้งหลังแลหน้า เทียบเคียงดูว่าเป็นฉันใด” (สามกรุง, พระราชวรรังษีเธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์)
----------	---	--

กลอนแปด	“ในโลกนี้มีอะไรเป็นไทยแท้ ซึ่งผลิดอกออกผลแต่ต้นมา อันหนึ่งคิลปิงามเด่นเป็นของชาติ อีกคนตรีร่ำรายลวดลายไทย และอย่าลืมหัดใจแบบไทยแท้ กำเนิดธรรมจริยาเป็นอาภรณ์ แล้วยังมีประเพณีมีระเบียบ เป็นของร่วมรวมไทยให้คงไทย ได้รู้เช่นเห็นชัดสมบัติชาติ ล้วนไทยแท้ไทยแท้เรามี	ของไทยแน่นอนหรือคือภาษา รวมเรียกว่าวรรณคดีไทย เช่นปราสาทปรางค์ทองอันผ่องใส อวดโลกใต้ไทยแท้อย่างแน่นอน เชื้อพ่อแม่พึงธรรมคำสั่งสอน ประชากรโลกเห็นเราเป็นไทย ซึ่งไม่มีที่เปรียบในชาติไหน นี้แหละประโยชน์ในประเพณี เหลือประหลาดล้วนเห็นเป็นศักดิ์ศรี สิ่งเหล่านี้คือวัฒนธรรม” (วัฒนธรรม, หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล)
---------	---	--

กลอนเก้า “ชายข่าวเปลือกหญิงข่าวสารโบราณว่า น้ำพึ่งเรือเสือพึ่งป่าอักษณาสัย
เราก็จิตคิดดูเล่าเขาก็ใจ รักกันไว้ดีกว่าซึ่งระวังการ”
(เพลงยาวเจ้าอิศรญาณ, หม่อมเจ้าอิศรญาณ)

กลอนดอกสร้อย

“เด็กเอยเด็กน้อย ความรู้เรายังด้อยเร่งศึกษา
เมื่อเติบโตใหญ่เราจะได้มีวิชา เป็นเครื่องหาเลี้ยงชีพสำหรับตน
ได้ประโยชน์หลายสถานเพราะการเรียน จงพากเพียรไปเกิดจะเกิดผล
ถึงลำบากตรากตรำก็จำทน เกิดเป็นคนควรหมั่นขยันเอย”
(เด็กน้อย, ดอกสร้อยสุภาวชิต)

กลอนบทละคร

“เมื่อนั้น โคมยงองค์ระเด่นจินตะหรา
ค้อนให้ไม้แลดูสารา กัลยาคั่งแค้นแน่นใจ
แล้วว่าอนิจจาความรัก เพ็งประจักษ์ตั้งสายน้ำไหล
ตั้งแต่จะเขี้ยวเป็นเกลียวไป ที่ไหนเลยจะไหลคืนมา
สตรีใดในพิภพจวบแดน ไม่มีใครได้แค้นเหมือนอกข้า
ด้วยไฝรักให้เกินพิภพตรา จะมีแต่เวทนาเป็นเนื่องนิตย์
ไ้อ้วาเสียดายตัวช้านัก เพราะเชื่อลั่นหลงรักจึงซ้ำจิต
จะออกซื้อลือชัวไปทั่วทิศ เมื่อปลั่งคิดผิดแล้วจะโทษใคร”
(อิเหนา, พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย)

กลอนสักวา

“สักวาหวานอื่นมีหมิ่นแสน ไม่เหมือนมั่นพวงมานที่หวานหอม
กลิ่นเปรียบเปรียบดวงพวงพะยอม อาจจะน้อมจิตโน้มด้วยโลมลม
มั่นล้อลามหยาบหยาบไม่ปลาบปลื้ม ดังดูดต็มบอระเพ็ดต้องเข็ดขม
ผู้ใดไพร่ไม่ประกอบชอบอารมณ์ ใครฟังลมเมินหน้าระอาเอย”
(พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงบดินทรไพศาล)

กลอนนิราศ

ตั้งครสักรักปักชำระกำทรวง
เจ้าคุมแค้นแสนโกรธพิโรธพี่
จนพระหน่อสุริยวงศ์ทรงพระนาม
ด้วยเรือมรองมุสิกาเป็นข้าบาท
ตามเสด็จโดยแดนแสนกันดาร
วันจะจรจากห้องสิบสองค้ำ
รำลึกถึงดวงจันทร์ครรไลลา

“โอ้อาลัยใจหายไม่วายห่วง
เสียดายดวงจันทร์ทราพะงาม
แต่เดือนยี่จนย่างเข้าเดือนสาม
จากอารามแรมร้างทางกันดาร
จำนิราศร้างนุขสุดสงสาร
นมัสการรอยบาทพระศาสดา
พอจวนย่ำรุ่งเร่งออกจากท่า
ที่ตั้งตาแลแลตามแพราย”
(นิราศพระบาท, สุนทรภู่)

กลอนนิทาน

“พระโคมยงองค์อภัยมณีเนา
เหล่าจลามล้วนจลามตามกันมา
จนากอยู่คู่จนากไม่จากคู่
ฝูงพิมพาพาฝูงเข้าแฝงวน
กระโห้เรียงเคียงกระโห้ขึ้นโบกหาง
มังกรเกี่ยวเลี้ยวลอดคอดมังกร
ฝูงม้าน้ำทำท่าเหมือนม้าเผ่น
ตะเพียนทองท่องน้ำนำตะเพียน
เห็นละเมาะเกาะเขาเขี้ยวข่ม
จะเหลียวซ้ายสายสมุทรสุดสายตา
จะเหลียวดูสุริย์แสงเข้าแฝงเมฆ
ฟังสำเนียงเสียงคลื่นดังครืนโครม

เพลินประพาสพิศดูหมู่มีจฉา
ค่อยเคลื่อนคลาศคล้ายคล้ายในสายชล
ขึ้นฟ่องฟุ้งฟองระลอกฝน
บ้างผุดฟ่นฟองน้ำบ้างดำจร
ลอยสร้างกลางกระแสนแลสลอน
ประชุมซ่อนแฝงชลขึ้นวนเวียน
ขึ้นลอยเล่นเลี้ยวลัดฉวัดเฉวียน
ดาษเดียรดูเพลินจนเกินมา
โหดตะคุ่มเคียงเคียงเรียงรุกษา
จะแลชวาควันคลุ้มกลุ้มโพยม
ให้วิเวกวาดองค์พระทรงโคม
ยิ่งทุกข์โทมนัสในฤทัยทวิ”
(พระอภัยมณี, สุนทรภู่)

กลอนเพลงยาว

“อันความคิดวิทยาเหมือนอาวูช
สงวนคมสมนึกใครฮึกฮัก
จับให้มันคั่นให้หมายให้วายวอด
ตัดให้ขาดปรารภนาหาสิ่งใด

ประเสริฐสุดซ่อนใส่เสียในฝัก
จึงค่อยชักเชือดฟันให้บรรลัย
ช่วยให้รอดรักให้ชิตพิสมัย
เพียงจงได้ตั้งประสงค์ที่ตรงดี”
(เพลงยาวถวายโอวาท, สุนทรภู่)

กลอนเสภา

“ครานั้นท่านยายศรีประจัน	ครั้นถ้วนสามวันหาช้าไม่
ประโลมปลอบลูกน้อยกลอยใจ	ด้วยไม่รู้กลมารยา
โอ้เจ้าพิมนี้มโนลของแม่เอ๋ย	เจ้าไม่เคยให้ชายเสนาหา
ร้อยชั่งจงฟังคำมารดา	นี่คู่เคยของเจ้ามาแต่ก่อนแล้ว
ร้อยคนพันคนไม่ตลใจ	จำเพาะเจาะได้เจ้าพลายแก้ว
แม่เลี้ยงไว้มิให้อันใดแพว	แต่แนวไม้เปรี๊ยะหนึ่งไม่ต้องตัว
ครั้นเติบโตใหญ่จะไปเสียจากอก	แม่วิตกอยู่ด้วยเจ้าจะเลี้ยงผิว
ฉวยจุกคำทำผิดแม่คิดกลัว	อย่าทำชั่วชั้นเชิงให้ชายชัง
เนื้อเย็นจะเป็นซึ่งแม่เรือน	ทำให้เหมือนแม่สอนมาแต่หลัง
เข้าออกนอกในให้ระวัง	ลูกนั่งนอนบบแก่สามี
อย่าหึงหวงจ้วงจาบประจานเงิน	อย่าก่อเกินก่อนผิวไม่พอที่
แม่เลี้ยงมาหวังว่าจะให้ดี	จงเป็นศรีสวัสดิ์สุขทุกเวลา”

(เสภาขุนช้างขุนแผน, พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย)

หมายเหตุ การอ่านกลอนเสภาเป็นทำนองนั้น อาจเอื้อนเสียงลำบาก เนื่องจากกวีมีเจตนาแต่งบทประพันธ์เพื่อการขับ ดังนั้น บางบทจึงฝึกอ่านได้เพียงการอ่านธรรมดาให้รู้จักการเว้นจังหวะก็พอ

บทประพันธ์ที่มีคำประพันธ์ประเภทกลอน

บทประพันธ์ที่สามารถค้นคว้าเพิ่มเติม เพื่อนำกลอนมาฝึกอ่านเป็นทำนอง มีดังนี้

๑. กลอนสุภาพ เช่น

- วารีดุริยางค์ ของเนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์
- ลิลิตกวดตี ของวันเพ็ญ เช่นตระกูล (ในตอนที่เป็นกลอน)

๒. กลอนเสภา เช่น

- เสภาขุนช้างขุนแผน เช่น ตอนพลายแก้วเป็นชู้กับนางพิม ตอนพลายแก้วได้เป็นขุนแผน ขุนช้างได้นางวันทอง ตอนขุนแผนขึ้นเรือนขุนช้าง ได้นางแก้วกิริยา ตอนขุนแผนพานางวันทองหนี พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, ตอนขุนช้างขอนางพิม ตอนขุนช้างตามนางวันทอง พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว, ตอนกำเนิดกุมารทอง บุตรนางบัวคลี่

ตอนขุนแผนแก้พระทัยน้ำ ตอนขุนแผน พลายงามจับเจ้าเชียงใหม่ ตอนขุนแผน พลายงามยกทัพกลับ ตอนถวายนางสร้อยทองสร้อยฟ้า ตอนจระเข้เถรवाद ของครูแจ้ง, ตอนกำเนิดพลาญงาม ของสุนทรภู่

- เสภาพระราชพงศาวดาร ของสุนทรภู่
- เสภาสามัคคีเสวก พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
- ไพรัชเสภา ได้แก่ เสภาเผด็จการ เสภาน้ำท่วมหาบเร่ เสภาเบ็ดเตล็ด ของสุจิตต์ วงษ์เทศ

๓. กลอนบทละคร เช่น

- บทละครครั้งกรุงเก่า เช่น รามเกียรติ์ การะเกด นางมโนห์รา สังข์ศิลป์ชัย มณีพิไชย สุวรรณหงส์ โม่งป่า คาวี
- ดาหลัง (อิเหนาใหญ่) พระนิพนธ์เจ้าฟ้าฤๅณทล
- อิเหนา (อิเหนาเล็ก) พระนิพนธ์เจ้าฟ้ามงกุฎ
- รามเกียรติ์ ตอนพระมงกุฎลงศร ตอนหนุมานเกี่ยวนางวานรินทร์ ตอนท้าวมาลี วรราชว่าความ ตอนทศกัณฐ์ตั้งพิธีทรายกรดและปลุกเสกหอกกบิลพัสดุ์ พระราชนิพนธ์สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี
- รามเกียรติ์, อุณรุท, ดาหลัง, อิเหนา พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก
- รามเกียรติ์, อิเหนา, บทละครนอก ได้แก่ ไชยเชษฐา สังข์ทอง ไกรทอง มณีพิชัย คาวี พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย
- ระเด่นลันได ของพระมหามนตรี (ทวีปย์)
- อุณรุทร้อยเรื่อง ของคุณสุวรรณ
- รามเกียรติ์ ตอนพระรามเดินดง พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
- บทละครดึกดำบรรพ์ ได้แก่ สังข์ทอง คาวี รามเกียรติ์ อุณรุท มณีพิไชย พระนิพนธ์สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์
- สาวเครือฟ้า พระนิพนธ์พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์
- วิวาท์พระสมุทร เวณีชวาณิช ศกุนตลา สาวิตรี พระร่วง ท้าวแสนปม พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
- กนกนคร พระนิพนธ์พระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์

๔. กลอนดอกสร้อย

- บทดอกสร้อยสุภาสิต พระนิพนธ์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาานุภาพ
- กลอนดอกสร้อยรำพึงในป่าช้า ของพระยาอุปกิตศิลปสาร

๕. กลอนเพลงยาว

- เพลงยาวเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร์
- เพลงยาวรบพม่าที่ท่าดินแดง พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก
- เพลงยาวถวายโอวาท ของสุนทรภู่
- เพลงยาวเจ้าอิศรญาณ (อิศรญาณภาสิต) ของพระนิพนธ์หม่อมเจ้าอิศรญาณ
- เพลงยาวอุยธยาवासาน ของจินตนา ปิ่นเฉลียว

๖. กลอนนิราศ

- นิราศเมืองแกลง, นิราศพระบาท, นิราศภูเขาทอง, นิราศเมืองเพชร ฯลฯ ของสุนทรภู่
- นิราศเดือน, นิราศพระแท่นดงรัง, นิราศสุพรรณ ของนายมี (หมื่นพรหมสมพัตสร)
- นิราศลอนดอน ของหม่อมราโชทัย (ม.ร.ว.กระต่าย อิศรางกูร)
- นิราศพระอภัยมณี, นิราศอนุสาวรีย์สุนทรภู่, นิราศขุนช้างขุนแผน ของฉันทน์ ขำวิไล
- ลำน่านภูกระดึง ของอังคาร กัลป์ยานพงศ์
- นิราศลูกทุ่ง คือนิราศมหาชัย ของขรรค์ชัย บุนปาน และนิราศเมืองนนท์ ของสุจิตต์ วงษ์เทศ
- นิราศสดหีบ, นิราศเกาหลี ของพลเรือตรีจวบ หงสกุล

๗. กลอนนิทาน หรือกลอนนิยาย

- สมบัติอมรินทร์คำกลอน, กากีคำกลอน ของเจ้าพระยาพระคลัง (หน)
- โคบุตร, สิงห์ไตรภพ, พระอภัยมณี, ลักษณะวงศ์ ของสุนทรภู่
- สงครามภารตคำกลอน ของพระยาอุปกิตศิลปสาร

กิจกรรมทำยบท

๑. ฝึกแบ่งจังหวะคำประพันธ์ประเภทกลอน โดยเขียนเครื่องหมายแทนจังหวะ / (จังหวะเสริม) และ // (จังหวะหลัก) ตามตัวอย่างในบทแรก

ก. กลอนสุภาพ

จงหยุดชม / ชื่นใจ / ในใจเกิด //	ทุกสิ่งเกิด / ก่อไว้ / ในใจก่อน //
สมมติ / จากหัวใจ / ไปทุกตอน //	ใจจึงซ่อน / ทุกสิ่ง / จริงลวงไว้ //
สงสารใจ / ใจเจ้าเอ๋ยไม่เคยนิ่ง	วนและวังคินและวันหวั่นและไหว
เหมือนถูกกายกำบังกักขังใจ	ใจจึงได้ตื่นรนทุกหนทาง
กลางคืนคอยเป็นควันอันอัดไว้	ครั้นกลางวันก็เป็นไฟไปทุกอย่าง
ร่างกายถูกผูกพันสรรพางค์	เป็นสื่อกลางแก่ใจรับใช้การ
เมื่อใจทุกข์กายก็ต้องทนครองทุกข์	ครั้นใจสุขกายก็สุขสนุกสนาน
วนเวียนหว่างทุกข์สุขทุกวันวาร	แล้วสะสมสันดานการเป็นคน
ทุกวิถีที่ใจได้เที่ยวท่อง	ล้วนขึ้นล่องอยู่ระหว่างกลางปลายต้น
ที่โคจรของใจไม่เคยจน	ไม่เคยพ้นไม่เคยพรากจากวงจร
ใจจึงหน่ายจึงเหนื่อยจึงเมื่อยล้า	วันหนาวอนไหวถูกไล่ด้อน
เกิดแล้วก่อล้อแล้วเร็นเย็นแล้วร้อน	ไม่พักผ่อนเพียงสักคราวเฝ้าแปบพู่
รู้และเห็นเป็นไปตามใจอยาก	จึงเหมือนฉกขวากขวางกำบังอยู่
หยุดเสียที่หยุดเสียเกิดเปิดประตู	เพื่อได้รู้และได้เห็นตามเป็นจริง
ขอกายเจ้าจงเป็นเช่นต้นไม้	ยืนอยู่ได้โดยภพสงบนิ่ง
เพื่อแผ่ร่มและเป็นหลักให้พักพิง	แต่งดอกพริ้งผลัดฤดูอยู่ชั่วกาล
และใจเจ้าจักเป็นเช่นสายน้ำ	ใสเย็นน้ำขึ้นแล้วไหลแผ้วผ่าน
เพื่อเลี้ยงชีพชโลมไล่ให้เบิกบาน	เพียงพองพานผิวแผ้วแล้วผ่านเลย
อิสระเสรีที่จะไหล	ด้วยเพลงไพเราะล้ำรำเนลย
ชมดอกไม้สายลมพรมรำเพย	และชื่นชวยกับชีวิตทุกทิศทาง

(วารีดริยางค์, เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์)

สรวงสวรรค์ / ชั้นกวี / รุจีรัตน์ //	ผ่องประภัสร์ / พลอยหาว / พราวเวหา //
พริ้งไพเราะ / เสนาะกรรณ / วัฒนนา //	สมสมญา / แห่งสวรรค์ / ชั้นกวี //
อิมอารมณ์ชมสถานวิมานมาศ	อันโอภาสแผ่ผายพรายรังสี
รัศมีมีเสียงเพียงดนตรี	ประทีปที่ขั้วระสังหะโยน
รเมียรไม้ใบโบกสุโนคเกาะ	สุดเสนาะเสียงนกซึ่งผกโผน
โผต้นนั้นผันตนไปต้นโน้น.	จังหวะโจนส่งจับรับกันไป
เสียงนกร้องคล่องคำลำน่าขับ	ดุริยศัพท์สำนึกเมื่อพฤกษ์ให้
โปรยประทีปกลิ่นผกาสุราลัย	เป็นคลื่นในเวหาศหยาดยินดี
บังคมคัลอัญชลีกวีเทพ	ซึ่งสุขเสพย์สำราญมาณศรี
ณภพโน้นในสวรรค์ชั้นกวี	แลภพนี้ในถ้อยที่ร้อยกรอง
ไม่มีเวลาวายในภายน่า	เนาในฟ้าในดินทั้งถิ่นสอง
เชิญสุดับรับรสบทลอบอง	ซึ่งข้าปองสุดดีกวีเอย

(สวรรค์ชั้นกวี, พระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์)

อันว่า / ความกรุณา / ปราณ //	จะมี / ไครบังคับ / ก็หาไม่ //
หลังมาเอง / เหมือนฝน / อันชื่นใจ //	จากฟากฟ้า / สุราลัย / สู่แดนดิน //
เป็นสิ่งดีสองชั้นพลันปลื้มใจ	แห่งผู้ให้และผู้รับสมถวิล
เป็นกำลังเลิศพลังอื่นทั้งสิ้น	เจ้าแผ่นดินผู้ทรงพระกรุณา
ประดุจทรงวราภรณ์สุนทรสวัสดิ์	เรื่องจรสยิ่งมกุฎสุดสง่า
พระแสงทรงดำรงซึ่งอาชญา	เหนือประชาพสกนิกร
ประดับพระวรเดชวิเศษฤทธิ์	ที่สถิตอานุภาพสโมสร
แต่การุณยธรรมสุนทร	งามงอนกว่าพระแสงอันแรงฤทธิ์
เสถียรในเหตุภัยพระราช	เป็นคุณของเทวาผู้มหิทธิ
และราชาเทียมเทพอมฤต	ยามบพิตรเผยแผ่พระกรุณา

(เวนิสวานิช, พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว)

ข. กลอนสี่กวาง

สี่กวาง / ดาวจรเข้ / ก็เหก //	ศีระตะก / หันหาง / ขึ้นกลางหาว //
เป็นวันแรม / แจ่มแจ้ง / ด้วยแสงดาว //	น้ำค้างพราว / ปรายโปรย / โรยละออง //
ลมเรื่อยเรื่อยเฉื่อยฉิวต้องผิวเนื้อ	ความหนาวเหลือทานทนกรรมลหมอง
สกุณาภาดูเหว่าก็เร้าร้อง	ดูแสงทองจับฟ้าขอลาเอย

(ของเก่า)

ค. กลอนดอกสร้อย

แมวเอ๋ย / แมวเหมียว //
ร้องเรียก / เหมียวเหมียว / เตียวก็มา //
รู้จักเอารักเข้าต่อตั้ง
ควรนับว่ามันกตัญญู

รูปร่าง / ประเปรี้ยว / เป็นนักษัตร //
เคล้าแข่ง / เคล้าชา / นำเอ็นดู //
คำคำซ้ำนั่งระวังหนู
พอดูอย่างไว้ใส่ใจเอ๋ย
(ดอกสร้อยสุภาวดี, ทัด เปรียญ)

ง. กลอนนิราศ

ถึงโรงเหล้า / เตากลั่น / ควันโขมง //
โอบาบการรม / น้ำนรก / เจียวอกเรา //
ทำบุญบวชกรวดน้ำขอสำเร็จ
ถึงสุราพารอดไม่วอดวาย
ไม่เมาเหล้าแล้วแต่เรายังเมารัก
ถึงเมาเหล้าเข้าสายก็หายไป

มีคันโพง / ผูกสาย / ไว้ปลายเสา //
ให้มัวเมา / เหมือนหนึ่งบ้า / เป็นน้าอายุ //
สรรเพชญ์โพธิญาณประมาณหมาย
ไม่ใกล้กรายแกลังเม็นก็เกินไป
สุดจะหักห้ามจิตคิดไฉน
แต่เมาใจนี้ประจำทุกคำคืน
(นิราศภูเขาทอง, สุนทรภู่)

จ. กลอนเสภา

โจนลง / กลางชาน / ร้านดอกไม้ //
รวยรส / เกสร / เมื่อก่อนคืน //
กระถางแก้วแก้วเกิดพิกุลแกม
สมอรัตตัดทรงสมละไม
ตะโกนาทึงทึงประกบยอด
บ้างผลิดอกออกช่อขึ้นชูชัน
ยี่สุนุกุหลาบมะลิซ้อน
ล้าตวนกวนใจให้เคลคลา
ถัดถึงกระถางอ่างน้ำ
พ่นน้ำด่ำลอยถอยจม
บ้างแหวกจอกออกช่อภูเขาเคียง
บ้างกินโคลไล้เกล้าพัลวัน
กะดิงพรวนลั่นสั๊กหลาดทับ
สลักเสลาเกลาเกลี้ยงอรชร
เครื่องม้าดาตาษจิงหวะวาง
ขอคร่ำด้ามพลองทองพัน

ของขุนช้าง / ปลุกไว้ / อยู่ดาษตื่น //
ชื่นชื่น / ลมชาย / สบายใจ //
ยี่สุนุแซมมะสังตัดดูไสว
ตะขบข่อยคัตไว้จิงหวะกัน
แทงทวยทอดอินพรมนมสวรรค์
แสงพระจันทร์จับแจ่มกระจ่างตา
ช่อนชูชุกลิ่นถวิลหา
สาวหยุดหยุดช้ำแล้วยีนชม
ปลาทองว้ายคล้าเคล้าคลึงสม
นำชมชั๊กคู่อยู่เคียงกัน
วัดเหวียงแว้งทางระเหิดหัน
ถัดนั้นแอกไถละไมงอน
ดาวประดับดวงเด่นดูสลอน
เชือกใช้ไว้ช่อนสลับกัน
เครื่องช้างสารพัดจะจัดสรร
ถัดนั้นย่างเยื้องช้ำเลื่องมา

(เสภาขุนช้างขุนแผน, พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย)

จ. กลอนนิทาน

พระฟังความ / พรหมมณีน้อย / สมองถาม
อันดนตรี / มีคุณ / ทุกอย่างไป //
ถึงมนุษย์ครุฑาเทวราช
แม้ปีเราเป่าไปให้ได้ยิน
ให้ใจอ่อนนอนหลับลืมสติ
ซึ่งสงสัยไม่สิ้นในวิญญูณ
แล้วหยิบปีที่ท่านอาจารย์ให้
พระเป่าเปิดนิ้วเอกวิเวกตั้ง
ในเพลงปี่ว่าสามพีพรหมมณีเอ๋ย
ถึงร้อยรสบุปผาสุมาลัย

จึงเล่าความ / จะแจ้ง / แดงไข //
ยอมใช้ได้ / ดังจินดา / คำบุรินทร์ //
จุดบาทกลางป่าพนาสิน
ก็สุดสิ้นโทโสที่โกรธา
อันลัทธิดนตรีดีหนักหนา
จะนิทราเถิดจะเป่าให้เจ้าฟัง
เข้าฟังพฤษภาไพโรดมใจหวัง
สำเนียงวังเวงแว่วแจ้วจับใจ
ยังไม่เคยชมชิตพิสมัย
จะชื่นใจเหมือนสตรีไม่มีเลย
(พระอภัยมณี, สุนทรภู่)

ข. กลอนบทละคร

ปากหนึ่ง / ว่าไอ้ / พิเภกเอ๋ย //
ตัวเรา / ก็จะมีวัย / ซิว //
ปากสองว่าเจ้าจะครองยศ
จะได้ผ่านลงกาสมคิด
ปากสามขอฝากมณฑลด้วย
ทั้งอัคคีภัยอายุพาพาล
ปากสี่ว่าเจ้าจะครองยศ
จงเอ็นดูสุริยวงศ์พงศ์พันธุ์
ปากห้าจงดำรงทศพิธ
ตัดโลกโอบอ้อมอารี
ปากหกว่าเจ้าจงอดโทษ
อย่าให้เป็นเวรอาวรณ์
ปากเจ็ดขอฝากนครเขต
สืบมาแต่องค์พระอัยกา
ปากแปดว่าเราเลี้ยงท่าน
ตัวเราชั่วเองจึงเสียชนม์

ไหนเลย / มาแกล้ง / ฆ่าพี่ //
ใน / เวลานี้ / ด้วยศรพิษ //
ร่วมท้องสีบสายโลหิต
เป็นอิสราภาพแก่หมู่มาร
ช่วยบำรุงให้เป็นแก่นสาร
ฝูงสนมบริวารทั้งนั้น
ปรากฏเป็นจอมไอศวรรย์
โดยธรรมสุจริตประเวณี
อย่าทำทุจริตให้เหมือนพี่
แก่โยธีไพร่ฟ้าประชากร
ซึ่งกริ้วโกรธดำวามาแต่ก่อน
แก่เราผู้จะจรไปเมืองฟ้า
อันทรงวงศ์พรหมเมศนาถา
เมตตาอย่าให้จลาจล
ก็ประมาณหมายใจให้เป็นผล
แล้วได้รื้อรันทิ้งแผ่นภาพ

ปากแก้วว่าพี่จะลาตาย
อย่าให้ค้างราตรีในที่รบ
สิบปากสั้นฝักสั้นสั้น
พิษศรร้อนรุ่มทั้งกายา

น้องชายเมตตาช่วยปลงศพ
ไตรภพจะหมิ่นนินทา
สั้นกำลังสั้นคิดยักขา
อสุรากลึงเกลือกเสือกไป

(รามเกียรติ์, พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก)

๒. ฝึกอ่านคำประพันธ์ประเภทกลอนเป็นทำนอง โดยใช้คำประพันธ์จากข้อ ๑.
